

Juridisko personu un to institūciju pārvaldība un pārvalde Latvijā

Linards Muciņš

Rīgas Stradiņa universitāte, Eiropas studiju fakultāte, Politikas zinātnes katedra, Latvija

Ievads. Demokrātiskās valstīs, tādās kā Latvijas Republika, kuras pārvaldības sistēma iekārtota atbilstoši parlamentāras valsts modelim, ir plaši attīstīta no valsts atvasināto publisko tiesību juridisko personu (pašvaldības, pašpārvaldes u. c.) darbība, nodrošinot plašu valsts varas dalīšanu. Kā veicama šo publisko tiesību juridisko personu pārvaldība un kā tā atšķiras no valsts, pašvaldību un citu publisko tiesību juridisko personu struktūrvienību – iestāžu institucionālās pārvaldes –, kā arī vai ir nostiprinājusies praksē jēdziena ‘pārvaldība’ viennozīmīga izpratne un kāda ir tās attiecība ar jēdziena ‘pārvalde’ saturu, analizēts šajā pētījumā.

Darba mērķis un metodes. Pētījuma mērķis ir noskaidrot publisko tiesību juridisko personu klasifikāciju praksi Latvijā, veidojot viena vai otra veida institūcijas, lai nodrošinātu labāku valsts pārvaldību un pārvaldi, kā arī to, vai valsts savā rīcībā ir konsekventa un risina šo jautājumu atbilstoši vienotiem, zinātniski pamatotiem kritērijiem. Pētījumā izmantotas analītiskā, salīdzinošā, vēsturiskā, kā arī citas metodes, lai pētītu dažādu institūciju – juridisko personu un to struktūrvienību – iestāžu – veidošanas kritērijus un praksi Latvijā pēc neatkarības atjaunošanas, salīdzināt to ar pirmskara Latvijas praksi, kā arī ar tiesiskā ziņā līdzīgu valstu – Vācijas, Austrijas, Šveices (kontinentālās Eiropas tiesību saimes ģermāņu grupas valstu) – praksi Eiropā.

Rezultāti. Veicot publisko tiesību juridisko personu un valsts, pašvaldību u. c. iestāžu salīdzinošu izpēti, varam konstatēt, ka pirmajos 10–15 gados pēc neatkarības atjaunošanas likumdevējs atradās spēcīgā padomju tiesību doktrīnas ietekmē, neskatoties uz ātru Civillikuma spēka atjaunošanu deviņdesmito gadu vidū. Šajā laikā likumdevējs piešķīra juridiskās personas statusu virknei valsts iestāžu, kuras pēc savas būtības nebija un nevarēja būt juridiskās personas, jo tās nebija nedz finansiāli, nedz politiski, nedz tiesiski neatkarīgas, bet gan vienkāršas valsts varas iestādes. Dažos likumos šīs kļūdas nav izlabotas līdz šim brīdim. Šīs iestādes, kuras ir valsts vai pašvaldību struktūrvienības, atrodas savu augstākstāvošo varas orgānu pakļautībā un pārvaldē, kā arī pašas veic citu likumā noteiktu subjektu pārvaldi. Varas iestādes ar varas funkciju, atskaitot likumdošanas varas un tiesu varas funkciju, sauc par pārvaldes iestādēm.

Vēlākā periodā nostiprinās tendence publisko tiesību juridiskās personas statusu piešķirt tikai tādām institūcijām, kuras atbilstoši teorijai, pirmskara, kā arī minēto valstu praksei, ir patiesi neatkarīgas (Valsts Banka, NRTVP, pašvaldības, pašpārvaldes u. c.). Minētās institūcijas ir juridiskās personas un neatrodas valsts varas hierarhiskā pakļautībā un pārvaldē. Šo minēto institūciju, kā arī likumdevēja varas (Saeima), tiesu varas (prokuratūra, tiesas), kā arī valsts varas konstitucionālo iestāžu (Saeimas, Valsts prezidenta, tā kancelejas, Valsts kontroles, Augstākās tiesas un Satversmes tiesas) normatīvu, finansiālu un organizatorisku vadību no valsts puses nosaucama par pārvaldību.

Institūcijas izveidošanu vai nu iestādes, vai juridiskas personas formā nosaka ne tikai likumdošanas prakse un tradīcijas, bet arī politiski apsvērumi. Savukārt politiskie apsvērumi var tikt izmantoti tikai valsts konstitūcijas un konstitucionālās prakses ietvaros. Nepieciešams doktrināli nošķirt valsts (pašvaldību, pašpārvalžu u. c. juridisko personu) pārvaldi, kura ir hierarhiska, no valsts (politiskā izpratnē) pārvaldības, kura veicama tikai ar likuma starpniecību, kā arī izmantojot politiskās metodes.

Secinājumi.

1. Iestādes, kuras atrodas valsts izpildvaras, pašvaldību, pašpārvalžu un citu publisko tiesību juridisko personu padotībā, šīs juridiskās personas pārvalda, ja konstitūcija un konstitucionālā prakse nenosaka izņēmumus no šīs kārtības.
2. Publisko tiesību juridiskās personas, kā arī likumdošanas varas, tiesu varas un valsts varas konstitucionālās iestādes atrodas valsts pārvaldībā, jo šīs institūcijas ir neatkarīgas.
3. Pārvaldībā daudz lielākā mērā nekā pārvaldē jāievēro ne tikai tiesību zinātnes atziņas, bet, jo sevišķi, politoloģijas zinātnes atziņas.
4. Ar jēdzienu ‘pārvaldība’ saprotams arī abus iepriekšminētos jēdzienus apvienojošs jēdziens.